

## Epistula 41

Seneca sender sin ven Lucilius en hilsen

1. Du gør noget rigtigt godt, der vil gavne dig, hvis, som du skriver, du fortsætter med at stræbe mod det gode sind, som det er dumt at ønske sig, når du kan opnå det hos dig selv. Vi skal ikke løfte hænderne mod himlen eller bede en tempeltjener om at give os adgang til en gudestatues øre, somom vi bedre kunne bønføres. Gud er nær dig, han er med dig, han er inde i dig. 2. Jeg mener således, Lucilius: inden i os sidder en hellig ånd, der som en vagt holder øje med vore gode og dårlige egenskaber; således som han bliver behandlet af os, sådan behandler han selv os. Ingen kan være en god mand uden gud, og mon nogen kan rejse sig over skæbnen uden at være hjulpet af ham? Han giver prægtige og rette råd. I ethvert godt menneske

bor en gud (hvilken gud er uvist)<sup>1)</sup>

10 3. Hvis du kommer ind i en lund, fuld af gamle træer, der rager op over den sædvanlige højde, og hvis tætte grene dækker hinanden og skygger for himlen, da vil denne høje skov, stedets ensomhed og din forundring over en så tæt og sammenhængende skygge ude i det fri give dig et indtryk af noget guddommeligt. Hvis en grotte med forvitrede klipper hvælver sig ind i et bjerg, og den ikke er kunstig, men udhulet i en sådan dybde af naturlige årsager, vil dit sind blive ramt af en fornemmelse af noget guddommeligt. Store floders udspring æres af os; et pludseligt frem-  
15 spring af en stor kilde fra dybet modtager andre; varme vandes kilder dyrkes, og det mørke vand eller en umådelige dybde gør søer og have hellige.

4. Hvis du ser et menneske, der ikke lader sig skræmme af fare eller styre af begær, en som er lykkelig i modgang og rolig midt i stormen, og som betragter sine medmennesker fra et højere  
20 sted og guderne fra deres sted, vil du så ikke gribes af ærefrygt for ham? Vil du ikke sige: den ting er for stor og ophøjet til, at man kan tro, at den er identisk med den lille krop, som den befinder sig i.

5. En guddommelig kraft er steget ned i den; en himmelsk magt styrer den sjæl (animum), der er ophøjet og afbalanceret, og som går gennem alt, som var det små ting, og som ler ad alt  
25 det, vi frygter eller ønsker. En så stor ting kan ikke lade sig gøre uden hjælp af en guddoms magt; og derfor befinder den sig primært der, hvor den kommer fra. Ligesom solens stråler nok rammer jorden, men er der, hvorfra de udsendes, således er denne store og hellige sjæl (animus), der er nedsendt, for at vi kan lære det guddommelige nærmere at kende, nok sammen med os, men den hænger fast ved sin oprindelse. Den kommer derfra, men den skuer og stræber derop, og  
30 som noget bedre er den sammen med os.

6. Hvad er altså denne sjæl for noget? Det er en, der kun stråler i kraft af sig selv. Hvad er tåbeligere end at lovprise det fremmede ved et menneske? Hvad er mere vanvittigt end den person, der beundrer det, som straks kan overføres til en anden?

Et gyldent bidsel gør ikke en hest bedre. En løve med forgyldt manke, der skubbes frem og  
35 udmattet tvinges til at finde sig i at blive pyntet, sendes ind i arenaen på én måde, på en ganske anden måde er det med den løve, der er upyntet og kampklar; den er hidsig i sit angreb, sådan som naturen har villet, at den skulle være, og den vildskab, hvis formål det er at blive set på med

---

1. Citat af Vergils Æneide 8, 352

angst og bæven, gør den værd at se på; den løve foretrækker vi frem for den, der er slap og pyn-

40 7. Ingen bør rose sig af andet end sit eget. Vi roser vinstokken, hvis den har grene fulde af frugt, og hvis den selv bøjer stiverne mod jorden med vægten af det, som den bærer. Mon nogen i stedet vil foretrække en vinstok, på hvilken der hænger gyldne druer og gyldne blade? Den særlige egenskab ved en vinstok er frugtbarhed.

Også ved et menneske bør man beundre det, der er helt hans eget. Han har en vidunderlig  
45 husstand og et smukt hus, han tilsår meget og låner meget ud mod renter; intet af det er i ham, men omkring ham.

8. Hos ham skal du beundre, hvad der hverken kan tages eller gives, men som er menneskets særlige egenskab. Du spørger, hvad det kan være? Sjælen (animus) og den fuldkomne fornuft (ratio) i sjælen. For mennesket er et dyr med fornuft<sup>2</sup>); derfor virkeliggør det sit særlige potentiale, hvis det opfylder det, det er født til. Men hvad er det, som fornuften<sup>3</sup>) (ratio) kræver af det?  
50 En meget nem ting, at leve i overensstemmelse med sin egen natur.

Men dette gør det fælles vanvid vanskeligt: vi driver hinanden ud i laster. Hvordan kan de kaldes til fornuft, som ingen holder tilbage, og som folket driver fremad? Farvel.

## Epistula 54

Seneca sender sin ven Lucilius en hilsen

Mit svage helbred havde ikke generet mig en tid lang, men pludselig blev jeg angrebet. "Af hvilken sygdomsart?", spørger du. Du spørger ganske berettiget; i den grad er ingen sygdom mig ukendt. Jeg er dog ligesom bestemt til en enkelt sygdom, som jeg ikke ved, hvorfor jeg skal kalde den ved dens græske navn<sup>4</sup>). Den kunne ganske træffende kaldes stønnen (suspirium). Den  
5 er ganske kortvarig, og angrebet ligner en hvirvelvind; den ophører omtrent i løbet af en time. For hvem kan blive ved med at udånde? Alle former for fysisk ubehag og prøvelser gik gennem mig. Intet synes mig mere pinefuldt. Hvordan det? At være syg, hvad det så skyldes, er én ting, men dette er at drive sjælen ud. Derfor kalder lægerne den "en indøvelse i døden." For på et tidspunkt gør dette åndedrag, hvad det ofte har forsøgt. Tror du, at jeg er glad, når jeg skriver  
10 dette til dig, fordi jeg er sluppet over det? Hvis jeg glædede mig over denne afslutning som over et godt helbred, ville jeg være lige så tåbelig som ham, der tror, han har vundet i en retssag, fordi han har opnået en udsættelse.

Men også under selve kvælningsangrebet ophørte jeg ikke med at finde trøst i glade og stærke tanker. "Hvad betyder dette?" spurgte jeg, "Hvorfor afprøver døden mig så ofte? Lad den  
15 gøre det! Jeg har prøvet den længe." "Hvornår?" spørger du. Førend jeg blev født. Døden er en tilstand af ikke-væren. Hvordan det er, det ved jeg allerede. Efter mig vil der være det, som var før mig. Hvis der er nogen pine forbundet med det, må der nødvendigvis også have været det, førend vi kom frem i lyset, men dengang følte vi ingen smerte. Jeg spørger, vil du ikke kalde ham meget tåbelig, som mener, at det er værre for en lampe, når den slukkes end når den tæ-

---

2. Seneca skriver her *animal rationale*.

3. Fornuft hedder på latin *ratio*, hertil har man adjektivet *rationalis*.

4. Der er tale om ordet og sygdommen asthma.

- 20 des? Også vi både slukkes og tændes; undervejs oplever vi noget, men på begge sider er der en dyb sikkerhed. Vi har nemlig en forkert opfattelse, hvis jeg ikke tager fejl, Lucilius, når vi mener, at døden følger efter, da den både er gået forud og vil følge efter. Alt, hvad der var før os, er død; hvilken forskel gør det, om du ikke begynder, eller om du slutter, da resultatet af begge dele er dette: ikke-væren?
- 25 Med disse og tilsvarende opmuntringer ophørte jeg ikke at tale med mig selv (uden lyd naturligtvis, for der var ingen mulighed for at bruge ord); derpå begyndte denne stønnen, der allerede var begyndt at blive til en pusten, lidt efter lidt at gøre længere pauser, og den standsede. Men der var lidt tilbage, og skønt angrebet var ophørt, var vejrtrækningen ikke naturlig. Jeg mærker en vis tøven og usikkerhed. Hvordan det end går, bare jeg ikke stønner i min sjæl.
- 30 Modtag dette fra mig: jeg vil ikke vakle tilsidst, jeg er allerede parat, jeg tænker ikke derpå den ganske dag. Respekter og efterlign ham, der ikke er ked af at dø, skønt det glæder ham at leve. Hvilken personlig styrke er der i at gå bort, når du kastes ud? Jo, også her er der en personlig styrke: jeg kastes ud, men det er somom jeg går. Og derfor kastes den vise aldrig ud, fordi det at kastes ud er identisk med at drives ud fra et sted, du forlader mod din vilje. Den vise gør intet
- 35 mod sin vilje; han undgår tvangen, fordi han er indstillet på det, som den vil tvinge ham til. Farvel.

## Epistula 47

Seneca sender sin ven Lucilius en hilsen

Jeg erfarer med glæde af dem, som kommer fra dig, at du lever venligt med dine slaver; det svarer til din klogskab, til dit uddannelsesniveau.

- 5 “De er slaver!”<sup>5)</sup> De er snarere mennesker! “De er slaver!” Snarere vore fæller! “De er slaver!” Snarere fattige venner! “De er slaver!” Snarere medslaver, hvis du tænker på, at skæbnen har samme magt over begge.

- Derfor ler jeg ad dem, som anser det for skændigt at spise sammen med sin slave. Hvorfor, hvis det da ikke skyldes en hovmodig vane, at den spisende herre er omgivet af stående slaver. Herren spiser mere, end han kan rumme, og med umådelig grådighed belæsser han den vom, der er udpsilet og allerede vænnet af med mavens naturlige opgave, så at han opkaster al maden med
- 10 større anstrengelse, end da han indtog den.

Men de stakkels slaver har ikke engang lov til at bevæge læberne til dette ene, at tale sammen. Enhver mumlen straffes med kæp, og ikke engang tilfældige lyde, hosten, nysen, hikken, er fritaget for pisk. En stilhed, der afbrydes af den mindste lyd, straffes med stor smerte.

- Således sker det, at de, som ikke må tale i herrens nærvær, taler om ham (= bag hans ryg).
- 15 Men de slaver, som ikke alene måtte tale i herrerens nærvær, men som talte sammen med deres herrer, og de, hvis mund ikke blev syet sammen, var parate til at strække hals for deres herre og til at vende en truende fare hen mod deres eget hoved.

Deraf kommer den hovmodige tankegang, at der er lige så mange fjender, som der er slaver.

---

5. Seneca gengiver her slavejerens stereotype opfattelse af slaver som inten andet end slaver.

Men nej, de er ikke vore fjender, men vi gør dem til det. ...<sup>6)</sup>

20 ... Du bør tænke på, at han, om du kalder din slave, er født af samme sæd, nyder samme luft, ånder på samme måde, lever på samme måde, dør på samme måde. Du kan se ham som fri på samme måde, som han kan se dig som slave. Ved Varus' nederlag<sup>7)</sup> ramte ulykken mange, der var født i overklassen, og som gennem officerstjeneste var på vej til en karriere i senatet; den gjorde en af dem til hyrde, en anden til vogter af en hytte. Foragt du blot et menneske med en  
25 sådan ulykke, som du selv kan blive ramt af, endnu medens du er grebet af foragt.

Jeg vil ikke kaste mig ud i en større diskussion og diskutere brugen af de slaver, over for hvem vi er fulde af hovmod, grusomhed og foragt. Dette er dog essensen af mit budskab: du skal leve med din underordnede på samme måde, som du ønsker, din overordnede skal leve med dig. Så ofte som du kommer til at tænke på, hvor stor en magt du har over din slave, skal du tænke  
30 på, hvor megen magt din herre har over dig.

“Men jeg har ingen herre”, indvender du. Det er en god tid, men måske du vil få en herre. Er du ikke klar over, hvor gammel Hekabe<sup>8)</sup> var, da hun blev trælkvinde, hvornår Kroisos<sup>9)</sup>, hvornår Dareios moder, hvornår Platon<sup>10)</sup>, hvornår Diogenes<sup>11)</sup> blev gjort til slave?

Lev mildt med din slave, også venligt, og tag ham med i din samtale, med på råd og med til  
35 selskab. ...<sup>12)</sup>

.... Hvad så? Skal jeg have alle slaver med ved mit bord? Ikke mere end alle frie! Men du tager fejl, hvis du tror, at jeg vil afvise nogen som f.eks. muldyrdriveren eller oksedriveren, fordi de har et beskidt arbejde. Jeg vil ikke vurdere dem efter deres job, med efter deres personlige egenskaber. Enhver er ansvarlig for sine egenskaber, skæbnen anviser jobbene.

40 Lad nogen spise sammen med dig, fordi de er værdige, nogle for at de kan blive det. For hvis der er noget slaveagtigt i dem på grund af en ussel tilværelse, vil samværet med bedre folk kunne ryste det af dem.

Det er ikke sådan, min Lucilius, at du alene skal lede efter en ven på torvet eller i regeringsbygningen. Hvis du ser dig omhyggeligt for, vil du også finde en derhjemme. Uden en kunstner  
45 går et godt materiale ofte til spilde. Prøv og gør et forsøg!

Ligesom det menneske er dumt, som - når han skal købe en hest - ikke ser på selve hesten, men på dens sadel og bidsel, således er den, der vurderer et menneske ud fra enten tøj eller stand, som er lagt omkring os som en klædning, utrolig dumt.

“Han er blot en slave!” Men måske fri i sit sind. “Han er blot en slave!” Skal det komme ham  
50 til skade? Hvis mig, hvem der ikke er slave! En er slave af sin liderlighed, en anden af sin grisk-

---

6. I det følgende gives en vild skildring af et romersk måltid, hvor der ikke er grænser for, hvad slaverne bruges og især misbruges til. Afsnittet afsluttes med den betragtning, at det er skæbnen, som afgør, om man er fri eller slave.

7. Under anførsel af Varus led den romerske hær et stort nederlag i år 9 e. Kr. i Teutoburgerskoven. Varus selv og størstedelen af hans tre legioner omkom, og de overlevende romere blev fanget og endte som slaver hos germanerne.

8. Hekabe var Trojas dronning, men skulle være blevet trælkvinde hos Odysseus.

9. Kroisos var en legendarisk rig konge af Lydien (i Lilleasien), men i år 560 f. Kr. blev hans by Sardes indtaget, og han selv taget til fange af perserkongen Kyros.

10. Også filosofen Platon (427-349 f. Kr.) oplevede for en kort tid at være taget til fange som slave.

11. Diogenes regnes for grundlæggeren af den kyniske skole, som lagde stor vægt på asketisk levevis.

12. Her gives eksempler fra gamle dage, hvor forholdet mellem herrer og slaver skulle have været bedre end på Senecas tid.

hed, en tredje af ambitioner, alle er vi slaver af håb, alle af frygt. Jeg kan vise dig en tidligere konsul, der er slave hos en gammel kælling<sup>13)</sup>, jeg kan nævne en rigmand, der trætter for en lille slavinde<sup>14)</sup>, jeg kan nævne fornemme unge mennesker, som trætter for skuespillere<sup>15)</sup>. Intet slaveri er mere skændigt end det, man underkaster sig frivilligt. Derfor skal disse overlegne folk  
55 ikke skræmme dig fra, at du viser dig munter over for dine slaver og ikke overlegen og hoven. Lad dem hellere dyrke dig end frygte dig.

Nu vil nogen sige, at jeg vil afskaffe slaveriet og kaste herrerne ned fra deres høje post, fordi jeg sagde: "Lad dem hellere dyrke herren end frygte ham!" "Javist," vil man sige, "skal de nu dyrke herren som frie klienter, der kommer på morgenbesøg?"

60 Den, der siger dette, glemmer, at det, der er nok for guderne, også er nok for herrerne. Dyrkes man, elskes man også. Men kærlighed kan ikke blandes med frygt. Derfor mener jeg, at du handler helt rigtigt, fordi du ikke vil frygtes af dine slaver, og fordi du kun bruger irettesættende ord. Det er umælende dyr, der irettesættes med pisk. ...<sup>16)</sup>

Oversat af Henrik Bolt-Jørgensen

---

13. Velsagtens fordi han grisk og håber på at arve den gamle kone.

14. Det må vist være et eksempel på en af de andre laster.

15. Mon ikke der tænkes på bøsserne omkring teatrene?

16. Dette brev afsluttes med nogle bemærkninger om, at datidens romere behandler deres slaver som vilkårlige tyranner.